

La puresa de la sang

La Primera Guerra Mundial va ser una catàstrofe de dimensions sense precedents per a la major part de la humanitat. Per a Ludwik Hirszfelf va ser un cop de sort.

A Tessalònica, Grècia, aquest metge alemany dirigia amb la seua muller un laboratori de bacteriologia on va tenir tractes amb un nombre il·limitat de persones que van ser objecte d'experiments. Eren soldats de l'exèrcit de l'est provinents de França, la Gran Bretanya, Itàlia, Rússia i Sèrbia, que es trobaven a la ciutat portuària enmig de tropes alemanyes.

Interessat a encapçalar un dels camps d'estudi més rellevants de la història de la medicina fins a aquell moment, Hirszfelf s'acostava als dèbils presoners de guerra duent una xeringa amb la intenció d'extraure-los sang. El doctor sabia tractar els soldats d'aquelles nacionalitats i aconseguir de maneres diverses la seua participació.

“Amb els anglesos, jo en tenia prou esmentant-los el propòsit científic de l'experiment”, recorda Hirszfelf en les seues memòries. Als “amics francesos”, l'enginyós doctor els donava consells perquè, gràcies a la seua sang, “pogueren pecar amb tranquil·litat”. També podia convèncer fàcilment els soldats senegalesos, que reforçaven l'exèrcit francès com a tropa colonial. “Als negres els dèiem que la prova estava relacionada amb unes vacances eventuais, i ràpidament ens allargaven les mans.”

Al cap de pocs mesos, conta Hirszfelf amb entusiasme, havia aconseguit la identificació del grup sanguini de vora vuit mil soldats de tots els racons del món, cosa que li hauria portat uns quants anys en una altra circumstància. Després d'analitzar les dades, el metge alemany, que residia a Heidelberg des de feia molts anys, creia haver fet un descobriment revolucionari: “El grup sanguini A estava associat, principalment, amb la raça blanca europea, mentre que el grup B s'atribuïa a les races de pell obscura”, escriu la historiadora suïssa Myriam

Uns quants anys abans que els nazis arribaren al poder, alguns metges alemanys ja difonien teories sobre la puresa de la sang. Aquesta obsessió els va conduir a conjectures abstruses, però també a avenços científics.

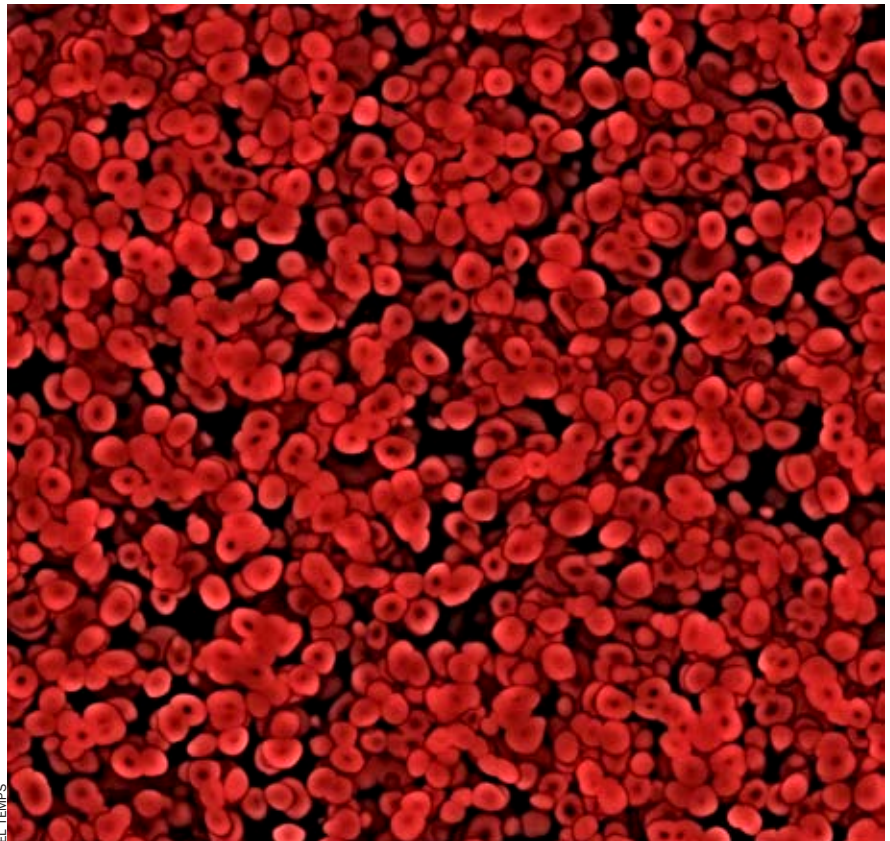
Spörri en un assaig publicat recentment sobre la història cultural de la investigació dels grups sanguinis.

Juntament amb el seu col·lega Emil von Dungern, el 1910 Hirszfelf va elaborar la denominació internacional dels grups sanguinis A, B, AB i 0, tan comuna avui. Tanmateix, Karl Landsteiner havia descobert, el 1901, que els glòbuls vermells tenen diferents antígens.

L'any 1941 Hirszfelf va ser empresonat pels nazis al gueto de Varsòvia, si bé va sobreviure a aquesta experiència. Tradicionalment, aquest investigador jueu ha restat net de sospites sobre les raons racistes que justificaven el seu treball. La historiadora Spörri arriba, però, a una altra conclusió.

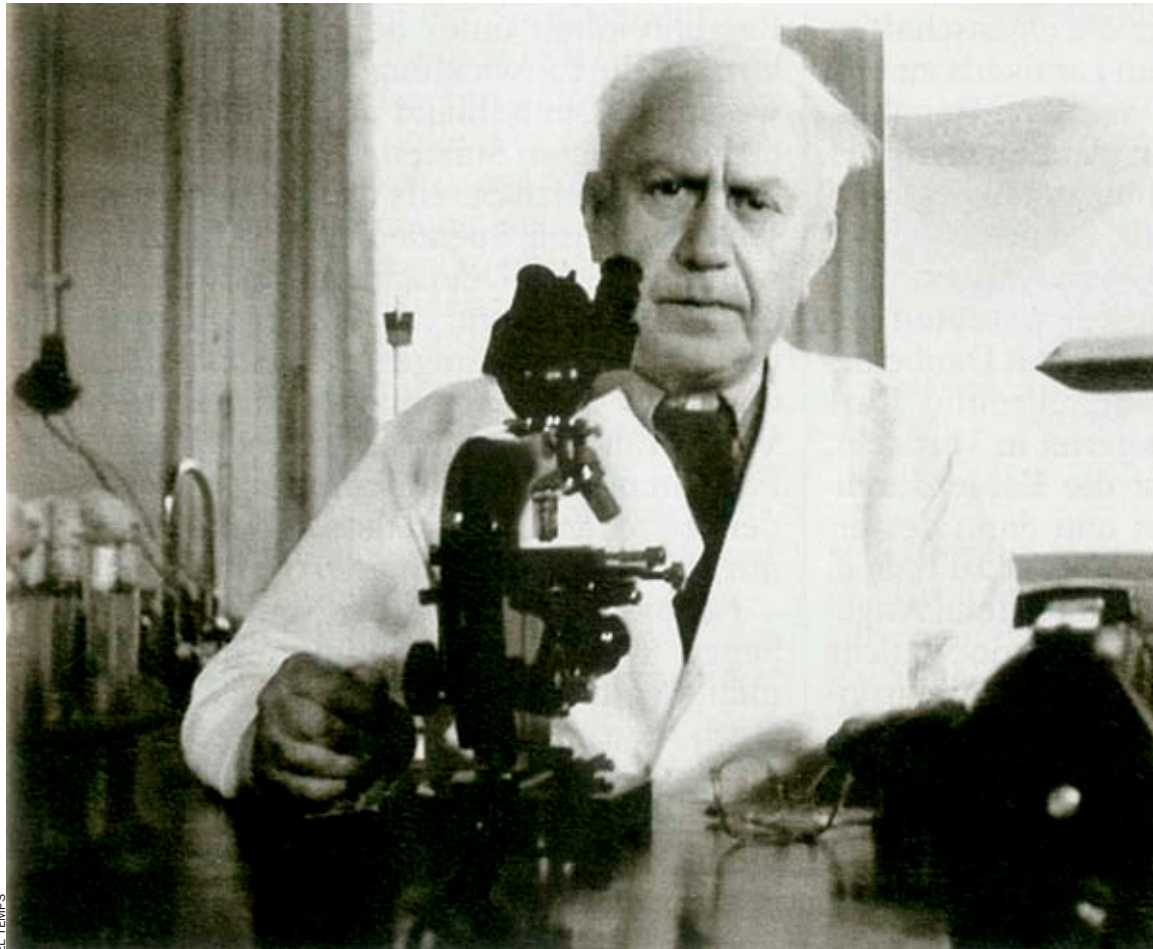
Des del començament, els camps d'investigació creats per Hirszfelf tenien l'eugenèsia com a centre principal, conclou Spörri, segons la qual, fins i tot durant l'internament, Hirszfelf va donar conferències en què afirmava que “les distribucions dels grups sanguinis entre els jueus i ‘els pobles amfitrions’ amb qui viuen són gairebé idèntiques.”

L'investigador, originari de Varsòvia, no era sol en la tria d'aquestes paraules, que semblen ben espantoses

EL TEMPS

Els investigadors que van descobrir els grups sanguinis, com el jueu Ludwik Hirszfelf, estaven obsessionats per la idea de la puresa de la sang.

A l'esquerra, el doctor Ludwik Hirszfild, que va sobreviure al confinament al gueto de Varsòvia, en una imatge del 1950. A la dreta una transfusió

des de la perspectiva d'avui dia. Fritz Schiff, un berlinès expert en serologia, insistia a la revista especialitzada "*Jüdische Familienforschung*" ("Investigació Genealògica Jueva") que "les diferències en els grups jueus poden ser considerades com una aproximació al 'poble amfitrió' respectiu".

Els anys vint, el matrimoni Hirszfild ja havia començat a difondre teories poc fiables, conta Spörri: "Les primeres conjectures presentades pels Hirszfild sobre la 'sang pura' continuen fermes i no han estat qüestionades malgrat els nous descobriments".

En aquell temps, la dedicació obsessiva a la puresa de la sang la compartien gairebé tots els investigadors d'aquest camp. Naturalment, alguns anys abans de l'arribada dels nazis al poder, els investigadors jueus i no jueus dels grups sanguinis ja buscaven característiques i barreges racials a la sang.

Spörri revela l'existència d'un grup d'investigadors els membres del qual, seguint els criteris d'avui, eren incom-

patibles els uns amb els altres i el parer dels quals és gairebé desconegut per al gran públic. D'una banda, hi havia els científics liberals d'origen jueu, com Hirszfild, Schiff o Landsteiner; de l'altra, hi havia un grup reaccionari seguidor de l'antropòleg hamburguès Otto Reche, qui va fundar, l'any 1926, la Societat Alemanya per a la Investigació dels Grups Sanguinis.

Sorprenentment des de la perspectiva actual, els protagonistes de la investigació sovint estaven d'acord. L'any 1929, Landsteiner, que havia emigrat a Nova York, es va trobar amb Reche, un investigador sobre la raça obscura, en una visita al seu país d'origen. En una carta a un col·lega, aquest científic racista, que més tard es va convertir en admirador de Hitler, vacil·lava entre la desconfiança i l'admiració: "[Landsteiner] És un home alt, prim i de bon aspecte amb una cicatriu considerable a la galta esquerra. La seva raça no és gaire clara. Ha elaborat algunes idees molt bones".

Hitler també va tenir una gran interès per aquesta qüestió, encara que va recórrer a fonts no gens fiables. El dictador es va basar en l'obra *Die Sünde wider das Blut* ("El pecat contra la sang"), una detestable novel·la sensacionalista publicada l'any 1917, amb vista a la llei per a la protecció de la sang i l'honor dels alemanys, promulgada l'any 1935 com una de les lleis de Nuremberg.

Tanmateix, les creences errònies quant a la puresa de la sang no van suposar un entrebanc per a la recerca en el camp de la medicina a Alemanya, sinó que van fer progressar la ciència. Els científics alemanys foren líders en la investigació sobre les característiques hereditàries de la sang. Per primera vegada, l'anàlisi d'un grup sanguini es va presentar en un judici per un cas de paternitat.

Al principi del segle XX, els forenses alemanys havien aconseguit la prova de declarar culpable un assassí en sèrie amb una anàlisi de sang. El fuster

de sang feta a soldats alemanys el 1940.

Ludwig Tessnow era sospitós d'haver assassinat quatre xiquets. En el juí que li van fer, es va admetre la seua roba bruta com a indicatiu acusador.

Tessnow, assetjat i desconexedor de les possibilitats de la medicina moderna, explicava que les taques eren degudes a vernís de fusta. Això no obstant, els experts hi van identificar sang humana amb l'anomenat *test de precipitació de la sang*. El fuster va ser executat l'any 1904.

Per contra, els metges alemanys veïen la transfusió de sang com un "presagi de perill" pel temor que la sang pura no es contaminara d'impureses. Amb tot, la transfusió, que va salvar moltes vides, ja s'utilitzava amb èxit als hospitals britànics i americans des de la fi de la Primera Guerra Mundial.

La majoria de metges consideraven impensable barrejar la sang d'un alemany amb la d'un ciutadà jueu. Les transfusions entre homes i dones també generaven desconfiança per la por que amb la sang no es transmetera ca-

racterístiques femenines als receptors masculins.

El matrimoni Hirsfeld va posar les bases d'aquest fanatisme amb un estudi sobre els grups sanguinis que el *British Medical Journal* va rebutjar. Ludwik Hirsfeld es consolava amb el fet que la teoria de la relativitat d'Einstein s'havia subestimat, d'entrada. Finalment, la revista especialitzada britànica *The Lancet* va publicar els agosarats descobriments sobre els soldats.

Els investigadors d'aquell temps consideraven demostrat que els grups sanguinis eren una mostra de superioritat i d'inferioritat racials. Els científics

Els metges alemanys temien que la transfusió no contaminara la sang d'impureses

estaven convençuts que els trets de la personalitat procedien de la sang.

Per a explicar la existència de grups sanguinis, Ludwik Hirsfeld va elaborar una teoria molt desencertada des de la perspectiva actual. Creia que en temps remots sols hi havia dos races primàries: els portadors del grup sanguini A, que a l'inici vivien a l'oest i al nord, i els portadors del grup B, nadius del sud i de l'est. Al llarg de milers d'anys la resta de grups sanguinis s'havien originat de la barreja progressiva de pobles, suposava Hirsfeld.

Els estudiosos liberals i els propagadors del racisme consideraven aquesta barreja com un pecat original. Spörrli pensa que "no requereix cap explicació el fet que els investigadors jueus es convertiren en precursors d'un antisemitisme radical, perquè aquests científics no es consideraven jueus, sinó científics".

Els investigadors coincidien unànimement que el grup sanguini B era una mostra de degeneració. El bacteriòleg Max Gundel creia haver observat entre els portadors de sang del tipus B més "individus inferiors"; aquest tipus era comú especialment entre "psicòpates, histèrics i alcohòlics, com també entre individus foscos de pell".

A hores d'ara l'origen dels grups sanguinis encara és un misteri. Tot i això, podem afirmar que el grup sanguini O és més freqüent a Amèrica i Àfrica. A Àsia és més comú el grup B i a Europa, el grup A.

Els investigadors creuen que la clau dels grups sanguinis està en les seues característiques especials: el tipus O és immune a la malària i es va formar, presumptament, fa milions d'anys a l'Àfrica com a resposta evolutiva per una mutació del grup A. El grup B presenta un grau més elevat d'immunitat contra els agents patògens de la pesta i es degué desenvolupar a les àrees en què la malaltia feia més estralls. No obstant això, els trets de la personalitat no tenen res a veure amb els grups sanguinis.

Malgrat això, durant la república de Weimar, fins i tot la justícia es va deixar influir per aquestes creences errònies; en els juís, molts jutges donaven una gran importància al grup sanguini dels sospitosos, com es comprova en el cas de Helmut Daube, un adolescent assassinat. Karl Hussmann, un amic seu de col·legi, era sospitós d'haver-lo

EL TEMPS

La lectura d'una novel·la detestable sobre la puresa de la sang va induir Hitler a elaborar la llei per a la protecció de la sang dels alemanys.

degollat i d'haver-li tallat els genitals. Finalment, no li van poder atribuir l'autoria dels fets. Spörrer diu: "Hussmann va tenir la sort de pertànyer al grup 0 i no al B. Molts metges consideraven el grup sanguini B freqüent especialment en criminals perillosos".

Un metge de l'hospital universitari de Munic va creure, erròniament, que seguia el camí d'un descobriment mèdic important després d'un estudi intensiu dels processos intestinals: "La durada de la defecació mostra diferències entre els grups. Així, els del grup A necessiten pocs minuts de mitjana, mentre que els del grup B necessiten al voltant de 20-40 minuts". Els estudiosos de la sang pensaven que els habitants de les grans ciutats de l'est, com Berlín o Leipzig, constituïen un grup en què hi havia més representants dels qui passaven més temps a l'excusat, mentre que els del grup sanguini A, presumptament més nobles, eren freqüents a les zones rurals de l'oest.

Aquest dogma aparentment obsessiu entre els científics sobre la puresa de

la sang va tenir unes conseqüències desastroses per a la donació de sang a Alemanya. Els Estats Units, la Gran Bretanya i França havien començat a aplicar programes de donació de sang poc temps després de la fi de la Primera Guerra Mundial, mentre que Alemanya anava enrere en aquest camp. Per por de les barreges i de la impuresa, els metges alemanys sols feien transfusions de sang sense filtrar directament a les venes del pacient que en necessitava. D'una altra banda, els nord-americans ja treballaven amb sang tractada amb citrat de sodi com a anticoagulant.

Aquesta novetat va ser una benedicció per als malalts, perquè d'aquesta manera la sang no formava coàguls com a resultat de la transfusió. Tanmateix, els metges alemanys consideraven aquest anticoagulant un producte sintètic perillós, encara que nombrosos metges s'havien adonat dels desavantatges sanitaris del mètode alemany.

La transfusió directa de sang no tractada requeria que el donant i el receptor

de sang fossin l'un al costat de l'altre en un llit durant el procés. "Moltes vegades hem comprovat en moltes transfusions de sang que en la situació crítica de la transfusió la proximitat del donant amb el pacient moribund li produeix una aversió important que augmenta en una situació angoixant", es queixava el cirurgià austríac Burghard Breitner.

L'obsessió de la puresa de la sang no va acabar fins a l'esfondrament d'Alemanya amb la fi de la Segona Guerra Mundial. En aquella època, fins i tot Ludwik Hirsztfeld admetia que la recerca a Alemanya sobre la puresa de la sang "n'havia eixit malparada". Aquest científic, que va morir l'any 1954, acceptava el paper que havia tingut i, segons que conta en les seues memòries, s'havia vist obligat a prendre una posició "contra tal abús de la ciència".

Frank Thadusz

© *Der Spiegel*

Traducció d'Amparo Bonet